

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Kultur, språk och media

Examensarbete
10 poäng

”Är du dum, eller?”

Lärares och elevers syn på arbetet
med läs- och skrivsvårigheter i skolan

*Teachers' and former pupils' views of
extra support in reading and writing*

Albana Duraku
Sofie Olsson

Lärarexamen 180 poäng
4-9 SvEn
Höstterminen 2004

Handledare: Ulf Lindberg

Examinator: Ulf Petersson

ABSTRACT

Syftet med studien är att genom en parallellundersökning se hur lärare och elever uppfattar läs- och skrivsvårigheter, hjälpinsatser på skolorna samt vilka rättigheter elever har och vilka skyldigheter skolorna har gentemot dessa elever. Arbetet omfattar två studier på två olika skolor i Malmö där verksamma lärare intervjuats samt två intervjuer med före detta elever som lider av läs- och skrivsvårigheter. Dessutom har vi granskat forskning och bestämmelser gällande rätt till hjälp av skolan.

Undersökningarna tyder på att trots forskningens nya framsteg hänger skolorna inte med i utvecklingen, något som åtminstone delvis kan anses bero på kommunaliseringen och på den resursbrist som skapades då neddragningarna på 90-talet blev som värst. Detta har resulterat i att det inte finns en enda modell utan att var skola har sin. Trots detta finns tecken på att lärare blivit mer medvetna och att attityden blivit mer positiv till läs- och skrivsvårigheter under de senaste åren.

Genom att i framtiden upprepa denna studie går det att se om skolor och lärare blivit mer upplysta och om skolorna fått de resurser som behövs. Det skulle även vara av stort intresse att göra fortsatta studier där man intervjuar även skolledning då det yttersta ansvaret för att upprätta åtgärder ligger hos rektor.

FÖRORD

Det har varit oerhört intressant och lärorikt att undersöka dagens syn på hur arbetet med läs- och skrivsvårigheter kan fungera ute i dagens skolor. Det som vi saknat i vår lärarutbildning har vi nu fått ta del av genom denna kvalitativa studie och det är något som vi anser att alla lärare bör ha kunskap om.

Vi vill tacka alla de som ställt upp på intervjuer ute på skolorna och tack ni som delat med er av era personliga erfarenheter och gett oss möjlighet att få återkomma då vi fått nya funderingar – utan er hjälp hade vi inte kunnat göra arbetet. Tack även Ulf, vår handledare, som hjälpt oss genom detta arbete när vi haft frågor.

INNEHÅLL

1. INLEDNING - 9

- 1.1 Bakgrund 9
- 1.2 Syfte 10
- 1.3 Metod 10

2. ELEVERNAS RÄTTIGHETER - 15

- 2.1 Skollagen 15
- 2.2 Grundskoleförordningen 16
- 2.3 Läroplanen 16
- 2.4 Kursplanen i svenska 17
- 2.5 Åtgärdsprogram 18

3. VAD ÄR LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER? - 21

- 3.1 Historik 21
- 3.2 Definition 22

4. ATT HA LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER - 25

- 4.1 Allmän syn baserad på granskad litteratur 25
- 4.2 Intervjuer med två före detta elever 26

5. HUR MAN ARBETAR PÅ TVÅ MALMÖSKOLOR - 31

- 5.1 Presentation av skolorna A och B 31
- 5.2 Sammanfattning av intervjuerna med lärarna 32

6. DISKUSSION OCH ANALYS - 37

7. REFERENSER – 41

8. BILAGOR - 43

8.1 Intervjufrågor till de före detta eleverna 43

8.2 Intervjufrågor till lärarna 45

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Då vi båda har stött på ungdomar och vuxna, både i och utanför skolans värld, som har någon sort av läs- och/eller skrivsvårigheter har det skapat ett intresse för att ta reda på mer kring deras situation i skolan. En av oss har även nära bekanta med läs- och skrivsvårigheter, varav en har diagnostiserad dyslexi och problemen som dykt upp i deras liv på grund av detta har varit många.

Dagens samhälle har utvecklats till att vara textberoende. Idag finns det knappt någon som klarar sig utan att behöva kunna läsa och skriva. Det har kommit att bli en klassfråga – de som kan hantera det skrivna ordet får bra betyg och kan ta sig in på de attraktiva utbildningarna som leder till välbetalda högstatusyrken. Läs- och skrivsvårigheter bland elever är ett problem som på skolorna har diskuterats många gånger, men det har varit svårt att komma fram till ett svar på frågan vad man ska göra för eleverna och det är inte alltid så lätt att ge eleverna den hjälp som de verkligen behöver även om problemet har uppmärksammats.

Vi har sett flera exempel under vår verksamhetsförlagda tid på hur olika elever med dessa svårigheter har behandlats i skolan. Ett av våra första möten med detta problem var mötet med en pojke i år nio som hade allvarliga problem att klara betyget Godkänd i de flesta av grundskolans ämnen. Undantaget var i matematik där han hade lätt för sig, ända tills han kom till de uppgifter som hade en lång tillhörande text. Pojken hade haft problem med svenska språket en längre tid men inga tester hade gjorts då man trodde att problemen berodde på att han hade utländsk bakgrund och han hade placerats i en Svenska 2 grupp. Inte förrän i nian kom man på möjligheten att det kunde röra sig om någon sorts avkodningssvårighet. Alla de andra åren hade han blivit misstolkad eftersom lärarna trodde att han kunde om han ville – att han bara var lat i alla de andra ämnena, för han hade ju visat att han verkligen *kunde* plugga i matematiken.

Detta är ett exempel på hur problemen först inte tagits på allvar och sedan då det beslutades att ge honom hjälp har hjälpen felriktats på grund av bristande kompetens hos lärarna. Vår erfarenhet är också att det inte är de elever som har störst problem som får hjälp - utan att det är de elever vars *föräldrar* och lärare argumenterat för deras rättigheter som får det. Eleverna själva är i vissa fall kanske inte ens medvetna om att de har ett problem som det går att sätta namn på och att det går att hjälpa dem, utan de tror på sina vänner som kanske halvt på skämt slänger ur sig "Är du dum, eller?".

1.2 Syfte

Syftet med studien är att genom en parallellundersökning se hur lärare och elever uppfattar läs- och skrivsvårigheter och hjälpinsatser på skolorna samt undersöka vilka rättigheter elever har och vilka skyldigheter skolorna har gentemot dessa elever.

För att ge tydliga och konkreta exempel på hur olika stödarbetet för de elever som lider av dessa svårigheter kan te sig, har vi tagit reda på hur två olika skolor gör för att hjälpa dem och vilka kompensatoriska hjälpmedel som finns tillgängliga. Då vi gjorde denna undersökning tittade vi om det fanns någon social aspekt inblandad och om bara de elever som hade en diagnos fick det självklara stöd som alla elever med svårigheter har rätt till. Detta ville vi svara på genom att undersöka vad styrdokumentet säger att skolan bör göra för de elever som lider av dessa problem och se hur stödarbetet fungerar på de två skolor vi besökt. Vidare ville vi söka svar på hur man definierar läs- och skrivsvårigheter och hur före detta elever upplever sina läs- och skrivsvårigheter?

1.3 Metod

Metoderna vi har använt oss av är de som vi anser vara mest relevanta för det resultat vi vill komma fram till med detta examensarbete. De omfattar litteraturstudier och kvalitativa intervjuer. Inledningsvis kommer vi att försöka bringa klarhet i vad som

menas med läs- och skrivsvårigheter genom att ge vår uppfattning kring de olika definitioner som finns och även vad det kan finnas för problem som kan dyka upp för de drabbade. Vi har medvetet valt att inte gå närmre in på de elever som har läs- och skrivsvårigheter till följd av DAMP eller liknande sjukdomar utan endast har dessa svårigheter primärt.

I de olika bestämmelser som gäller inom det svenska skolväsendet finns flera hänvisningar till hur man ska hantera situationer där elever med särskilda behov har rätt till hjälp. Vi har granskat dessa närmre för att se hur väl de överensstämmer med de två skolor där vi gjort våra empiriska studier.

För att ge konkreta exempel på vad det finns för hjälp att tillgå för dessa elever har vi beslutat att främst bygga vår undersökning på intervjuer. Dessa är dels intervjuer med nu undervisande lärare, dels intervjuer med ännu unga, före detta elever som har läs- och skrivsvårigheter. De senare har vi kompletterat med litteratur där äldre personer med läs- och skrivsvårigheter, som gått i skolan då ett annat synsätt på läs- och skrivsvårigheter var aktuellt, vittnar om sina upplevelser.

I fråga om lärarintervjuerna har vi valt att göra nedslag på två olika skolor i Malmö med omnejd. Vi har valt att inrikta vår undersökning mot år 6-9 men i valet av skola har vi inte specifikt valt ut rena 7-9 skolor utan även övervägt F-9 skolor. Skolorna valdes ut på den grund att ingen av dem fick vara utrustad med extra resurser gentemot övriga kommunala skolor i Malmö eller ha en verksamhet som skiljer sig stort från dessa skolor. Därmed var alla privatskolor och skolor med speciella pedagogiska inriktningar så som Montessori och Freinet uteslutna från vår undersökning. Skolorna skulle båda ligga i Malmöområdet men utan att för den skull vara alltför närbelägna varandra, dvs vara grannskolor inom samma rektorsområde. Detta för att kunna få två olika exempel på modeller för hur åtgärderna kan fungera och för att kunna jämföra då vi analyserar och diskuterar resultatet av våra undersökningar.

På skolorna har vi intervjuat enbart verksamma lärare inom svenska och/eller specialpedagogik år 6-9. Dessa lärare anser vi vara de som är mest insatta i de problem som kan uppstå inom läsning och skrivning. Svenskläraren kan beskriva en bild ur en vardaglig undervisningsmiljö medan specialpedagogerna kan visa vilka insatser som kan vara relevanta för elever med läs- och skrivsvårigheter. Vi valde att begränsa oss här eftersom det finns många ämnen i skolan och dessa svårigheter kan visa sig på olika sätt i olika ämnen.

För att kunna finna lärare till vår undersökning fick vi hjälp av personalansvariga och studierektor på skolorna. Vi har haft e-postkontakt med lärarna vi senare intervjuat. De fick intervjufrågorna i förväg så att de under intervjun kunde vara väl förberedda. I största möjliga mån har vi försökt ta hänsyn till lärarnas ålder och antal år inom skolverksamheten för att vid intervjuerna få en så tydlig bild av arbetet på skolorna som möjligt. Detta betyder att vi medvetet valt de som har erfarenhet av hur det fungerar på just dessa skolor.

Men vi ville inte bara visa hur läs- och skrivsvårigheter uppfattas av de vuxna i skolans värld utan också av dem som det gäller i första hand – elever som lider av begränsningarna. För att ge en tydlig bild har vi valt att förmedla deras perspektiv i efterhand, med den vuxnes ögon. Hur känner de att de har uppfattats av andra människor både i skolans värld och nu som vuxna när de har fått tid att reflektera över sitt handikapp? På grund av detta har vi även valt att göra två intervjuer med unga vuxna, en man och en kvinna som har aktuellare erfarenheter än de före detta eleverna i rapportböckerna vi granskat och som har reflekterat kring sina läs- och skrivsvårigheter. Genom att fråga runt fick vi tag i två personer som var villiga att ställa upp och svara på våra frågor. Vi talades vid per telefon flera gånger och skickade e-post till dem med intervjufrågorna samt en text rörande de bestämmelser som gäller med utdrag ur exempelvis Lpo94 om elevernas rättigheter till hjälp i skolan. Detta gav dem en chans att tänka över sina erfarenheter och ta del av de lagar som många elever under sin skoltid inte är så medvetna om, innan vi möttes för intervjun. Vi ville med dessa intervjuer ta reda på hur de modeller som använts på deras skolor uppfattats av dem. Fungerade de

eller var planerna bara till för att det skulle se fint ut på pappret? Tillsammans med den ovan nämnda litteraturen har vi på så sätt skaffat oss möjlighet att kombinera våra egna erfarenheter av problemet i skolan med andras, både ytligt och på djupet, samt haft tillgång till både några år gamla och aktuella reflektioner.

Vi har valt att göra kvalitativa intervjuer med delvis öppna frågor som lett till diskussion både med lärarna och med de före detta eleverna. Detta har gjort att vi fått en bredare syn på lärarnas och elevernas förhållningssätt och attityder. I och med att skolorna och eleverna har så varierande erfarenheter var vi tvungna att under intervjuerna anpassa frågeformuleringarna eftersom nya frågor dök upp på vägen. Dock hade vi vissa grundläggande frågor som var av mer allmän karaktär som skickades till dem i förväg. Den ena av intervjuerna valde vi att spela in på band då det visat sig vara många detaljer som skiljer sig från andra skolor. Intervjuerna med de före detta eleverna skrevs ner tillsammans med dem så att de fick vara med och påverka formuleringarna i arbetet. Dock kunde detta inte utföras med de intervjuade lärarna på grund av tidsbrist. De mer allmänna intervjufrågorna till lärarna finns bifogade som bilaga.

Till en början arbetade vi fram en enkät som skulle vara till hjälp inför intervjuerna. Denna visade sig dock vara överflödig. Då det på grund av rådande omständigheter på skolorna var svårt att genomföra den på ett korrekt sätt ringde vi istället och pratade med personal på skolan för att få tag i de personer som passade för intervjuerna.

Det unika med vår undersökning är att vi parallellt har undersökt lärares och före detta elevers syn på vad det kan innebära för elever att ha läs- och skrivsvårigheter i en modern skola. Detta är en fråga som alltid bör vara lika aktuell och lärare bör vara mer uppdaterade både ute på skolorna och på lärarutbildningen. Litteraturen har som tidigare nämnts några år på nacken och vi anser därför att det är på sin plats att ge en färsk bild av hur det kan se ut idag. Genom att fortlöpande göra liknande undersökningar går det att få en bättre bild av hur synen på läs- och skrivsvårigheter förändras över tid.

2. ELEVERNAS RÄTTIGHETER

I de olika bestämmelser som skolor idag måste utgå ifrån i deras arbete med elever står det ingenting förtecknat om just elever med läs- och skrivsvårigheter. Man talar istället om elever som är i behov av särskilt stöd och där får då, uppfattar vi, även eleverna med läs- och skrivsvårigheter räknas in.

2.1 Skollagen

Elever med läs- och skrivsvårigheter har rätt till stödåtgärder. I skollagen hittade vi en mening som konstaterar att: ”I utbildningen skall hänsyn tas till elever med särskilda behov” (SFS 1985: 1100, 1 kap 2 § 2st). Elever kan besitta olika typer av särskilda behov och läs- och skrivsvårigheter är ett av dem.

1 §. I 4 kap. 1 § andra stycket skollagen (1985:1100) föreskrivs att särskilt stöd skall ges till elever som har svårigheter i skolarbetet. Beslut om särskilt stöd enligt detta kapitel fattas av rektorn, om inte något annat följer av 5 och 10 § §. Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, dennes vårdnadshavare eller på annat sätt har framkommit att eleven behöver särskilda stödåtgärder, skall rektorn se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Eleven och elevens vårdnadshavare skall ges möjlighet att delta vid utarbetandet av programmet (SFS 2000: 1108).

Inte bara läraren eller eleven själv har alltså enligt skollagen möjlighet att ansöka om att sätta in lämpliga åtgärder oavsett varifrån uppgifterna kommit ifrån. Dock är läraren den person i skolan som tillbringar mest tid i de sammanhang tillsammans med eleverna där det är lättast att upptäcka dessa problem vi tagit upp.

2.2 Grundskoleförordningen

I grundskoleförordningen finns ett kapitel som behandlar bestämmelser om elever som behöver särskilda insatser. Till skillnad från i skollagen kan vi här hitta fler paragrafer som stödjer elevernas rätt till stöd. Enligt 5 kap. 4 och 5 § i grundskoleförordningen skall en elev:

[...] ges stödundervisning, om det kan befaras att eleven inte kommer att nå de mål som minst skall ha uppnåtts vid slutet av det femte och det nionde skolåret eller om eleven av andra skäl behöver särskilt stöd. Stödundervisning kan anordnas antingen i stället för utbildning enligt timplanen eller som ett komplement till sådan utbildning (SFS 1997:599).

Vidare yttras att särskilt stöd skall ges till:

[...] elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl, får sådant stöd i stället ges i en särskild undervisningsgrupp.

Här görs det tydligt att hänsyn skall tas till eleven på så vis att den inte skall skiljas ut från sin ordinarie klass då omständigheterna inte kräver det. Tanken är förmodligen att det finns ytterligare en aspekt i hjälparbetet – nämligen den sociala. Eleven kan ha tillräckligt med problem utan att också hamna utanför gemenskapen i sin klass. Det finns alltid en fara i att peka ut en viss elev och särskilt om det baseras på att elever har ett problem och presterar sämre än de andra på grund av det.

2.3 Läroplanen

I Lpo94 såsom i skollagen nämns det ansvar rektorn har gentemot elever med läs- och skrivsvårigheter. På sidan 18 och 19 i Lpo94 kan man läsa:

Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att: undervisningen och elevvårdsverksamheten utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver.

För att hjälpa elever med att uppnå målen som är uppsatta i bland annat kursplanen så framgår det i Lpo94 (s. 14) att förutom rektor skall lärare:

- utgå från varje enskild elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande,
- stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter,
- organisera och genomföra arbetet så att eleven
  - utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga,
  - få stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling.

2.4 Kursplanen

Kursplanen i svenska för grundskolan har följande meningar som berör elever med svårigheter:

Läraren skall kontinuerligt följa elevernas utveckling och arbete. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma om en elev i vissa skeden behöver mer hjälp för att gå framåt.

Under *Mål att sträva emot* (s. 96f) står det att skolan i sin undervisning i svenska skall sträva efter att eleven:

- utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,
- utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd,

- utvecklar sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär
- genom eget skrivande fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer i olika sammanhang,

I inledningen står även följande:

Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygsättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. [...] Detta gäller samtliga betygsteg.

Med särskilda skäl menas i det här fallet funktionshinder eller liknande som inte är av övergående natur d v s som inte är tillfälliga eller lätt kan avhjälpas. Vi anser att läs- och skrivsvårigheter ingår i denna definition då de utgör ett hinder som medför att dessa elever inte tillåts att fungera fullt ut i normala skolaktiviteter, eftersom de har andra förutsättningar. Hänsyn bör tas även för dessa elever vid betygsättning, eftersom detta hinder inte har med elevens kunskapsmässiga nivå att göra.

2.5 Åtgärdsprogram

I Lpo94 står det ingenting om åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter eller överhuvudtaget om elever med andra typer av svårigheter. Man har istället fört in ett stycke i grundskoleförordningens femte kapitel 1 §:

Om en elev behöver särskilda stödåtgärder, skall ett åtgärdsprogram utarbetas av berörd skolpersonal. Vid utarbetande av programmet bör skolpersonal samråda med eleven och elevens vårdnadshavare.

Till skillnad från i Lpo94 nämns åtgärdsprogrammen i Lgr80 som gällde fram till Lpo94. Det står här att:

[...] elevvårdskonferensen kring en elevs problem skall utmynna i ett åtgärdsprogram. Av programmet som bör utarbetas av skola, elev och föräldrar tillsammans, och utgå från elevens behov, skall framgå vad man vill söka åstadkomma, exempelvis bättre läsfärdigheter [...] Av programmet bör dessutom framgå med vilka medel och metoder man vill arbeta.

Vi menar att dessa olika bestämmelser ger starkt stöd i arbetet med att hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter i skolan. Speciellt har vi sett att kursplanen i svenska har tydliga punkter som behandlar just det som dessa elever har svårigheter med. Därför kan det tyckas att svensklärarnas roll blir mer betydande än de andra ämneslärarnas. Det görs dock tydligt att all personal i skolan har ansvar för elevernas behov och att de ska individualisera undervisningen så att den passar elevernas sätt att lära in. Bland annat ska olika metoder testas för att ge eleven stimulans att kunna uppnå skolans mål och kriterier för betyget Godkänd.

3. VAD ÄR LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER?

Vi har valt att behandla läs- och skrivsvårigheter och kommer nedan att ge dels vår uppfattning kring de definitioner som finns i tillgänglig litteratur kring forskningen och dels kommer vi att ge en kort historik. Vi kommer inte att ta upp dyslexi som begrepp utan inriktar oss på de elever som har olika typer av läs- och skrivsvårigheter men inte nödvändigtvis diagnostiserad dyslexi. De elever som lider av DAMP har också ofta problem med läs- och skrivinläring men vi kommer inte att koncentrera oss på denna typ av svårighet eftersom läs- och skrivsvårigheter är bara ett av symtomen i denna sjukdom.

För att få en klar bild av detta forskningsområde har vi begränsat litteraturen till tre huvudböcker skrivna av personer som är väl bevandrade inom detta område. Alla tre böckernas författare menar att det fortfarande finns ett allt för stort hopp mellan det forskningen kommit fram till och den kunskap som i realiteten finns tillgänglig för lärare och lärarstuderande. De vill försöka överbrygga klyftan genom att förmedla kunskaper utan att använda sig av alltför avancerad terminologi (Stadler 1994, Gillberg & Ödman 1994, Høien & Lundberg 1990).

3.1 Historik

Kunskapen kring läs- och skrivsvårigheter har funnits sedan slutet av 1800-talet men det var först på 1950-talet som forskningen kring ”ordblindhet”, som det då benämndes, tog fart i Sverige. Lärarna kunde först då visa förståelse för sina elevers svårigheter. Den framfart som forskningen kring läs- och skrivsvårigheter hade under 50- och 60-talet minskade för att sedan avstanna helt under de kommande 20 åren. Denna tillbakagång i svensk forskning gjorde att alla varianter av läs- och skrivsvårigheter kom att buntas ihop och sedan förklaras som problem orsakade av sociala och emotionella förhållanden, trots att de till största del handlar om ärftlighet (Gillberg & Ödman 1994:9f). Vi anser att detta är en möjlig orsak till att många lärare ute på skolorna idag saknar den förståelse och de

kunskaper som krävs för att hjälpa dessa elever. Specialpedagogerna som utbildades under denna period saknade undervisning kring det som idag kallas för dyslexi.

Sedan 90-talets början har en attitydförändring ägt rum både i de svenska skolorna och på lärarutbildningarna. Ett tag blev det dock så populärt att ge elever med läs- och skrivsvårigheter diagnosen dyslexi utan att utreda de egentliga orsakerna. Detta kom att leda till en ökande misstro och man ställde sig frågan om läs- och skrivsvårigheter verkligen existerar. De senaste åren har nya metoder inom forskningen gjort att man upptäckt och utvecklat många nya olika pedagogiska åtgärder (Gillberg & Ödman 1994:14). Detta har gjort att det på nytt startat en debatt kring läs- och skrivsvårigheter ute på skolorna. Dock har inte lärarutbildningen följt med i samma takt eftersom vi själva som blivande språklärare saknar just detta i vår utbildning. Det finns kurser inom specialpedagogik men vi har inte fått ta del av dem i utbildningen. Eftersom det fortfarande finns en viss misstro till att diagnostisera någon som dyslektiker, har vi valt att inte använda denna term i vår undersökning utan istället endast utgå från de faktiska svårigheter eleverna har inom läsning och skrivning.

3.2 Definition

Det kan finnas många anledningar till att en elev har läs- och skrivsvårigheter och ibland är det svårt att veta var man ska dra gränsen till andra typer av inlärningssvårigheter. *Specifika läs- och skrivsvårigheter* beror inte bara på en enda orsak och har många olika symptom. Detta gör också att det är komplicerat att diagnostisera någon som dyslektiker. Skalan är bred och alla med svårigheter når inte upp till kriterierna för dyslexi, men det betyder inte att de *inte* har läs- och skrivsvårigheter. På grund av resursbrist i dagens skola har de eleverna svårt att få specialhjälp utan att först få en diagnos.

Benämningen dyslexi (svårighet med ord) och den tidigare benämningen ordblindhet talar om vad som främst kännetecknar detta handikapp. Primärt är det svårighet med de talade ordens relation till de skrivna orden.

Svårigheterna kan i varierande grad omfatta antingen läsning och skrivning eller endast skrivning/stavning. I vuxen ålder brukar stavningssvårigheter kvarstå längre än lässvårigheter och skrivning vålla mer besvär än läsning (Stadler 1994:21).

Det finns många olika definitioner i Sverige och inte heller internationellt finns någon allmänt accepterad definition. Den internationella benämningen på svårartade läs- och skrivsvårigheter blir då dyslexi. Men "[att] ren dyslexi överhuvudtaget förekommer är inte vetenskapligt bevisat" (Gillberg & Ödman 1994:56).

Svårigheterna finns inom alla samhällsklasser och kulturer oavsett begåvningsnivå. Mest uppmärksammade har dessa problem blivit bland de personer som lider av läs- och skrivsvårigheter och har en hög intelligensnivå då de presterar väl i andra avseenden (Stadler 1994:9).

Det finns mycket som talar för att läs- och skrivsvårigheter skulle vara genetiskt betingade, det vill säga ärftliga. I vissa släkter finns flera som lider av liknande svårigheter vilket talar för ärftlighetsteorin, men det är långt ifrån säkert att det går vidare till ens barn. Som med många andra sjukdomar kan man ha ett visst genetiskt arv men det är inte säkert att detta kommer synliggöras eller ställa till med problem längre fram. Flera resultat från olika studier visar dock att ärftlighetsfaktorn är av avgörande betydelse.

Det verkar vara lättare för barn med läs- och skrivsvårigheter att bli hjälpta om de kommer från en miljö som stimulerar läsning och skrivning än de som lever i ett hårdare psykiskt klimat. Skulle dessutom någon av föräldrarna också ha dessa svårigheter blir det svårt för dem att hjälpa barnet (Gillberg & Ödman 1994:44, 48).

I vissa fall kan läs- och skrivsvårigheterna handla om någon slags hjärnskada till följd av exempelvis hjärninflammation eller ogynnsamma förhållanden i samband med graviditet. Ibland är den kombinerad med ärftlighetsfaktorn. Har inte nervsystemet fått utvecklas i en skyddad miljö kan det uppstå avvikelser i hjärnan. *Planum temporale* är den del av

hjärnan som studier visat har den största betydelsen för språkinläring. På en vuxen människa är den vänstra sidan normalt större än den högra. Detta utvecklas redan i mitten av graviditeten. Den som lider av läs- och skrivsvårigheter har istället en något större högersida en normalt och denna stimulerar de kreativa delarna i hjärnan vilket minskar funktionerna hos den språkliga delen av hjärnan (Gillberg & Ödman 1994:47-51).

”Om man till denna hypotes kopplar studier rörande testosteron – som ju förmodas ha en bromsande effekt på vänster hjärnhalvas utveckling under fostertiden – skulle man kunna förklara den större anhopningen av dyslexi hos pojkar och män,” skriver Gillberg & Ödman (1994:51). Redan tidigt på 1900-talet upptäcktes att minst tre till fyra gånger fler pojkar än flickor led av läs- och skrivsvårigheter, ibland ännu fler. Stadler menar istället att flickor är tystare och mera uthålliga och emotionellt stabila än pojkarna vilket gör att de förblir oupptäckta och därför inte finns med i statistiken.

Det finns ingen känd behandling som avhjälper läs- och skrivsvårigheter. Även om man sätter in de rätta åtgärderna är detta inget som kommer att försvinna längre fram. Svårigheterna finns kvar resten av livet men genom rätt stimulans och rätt pedagogiska insatser går det att reducera handikappet till en nivå som gör att det går att klara sig i dagens samhälle där skrivandet blivit ett måste (Gillberg & Ödman 1994:90, Stadler 1994:33).

4. ATT HA LÄS- OCH SKRIVSVÅRIGHETER

Att alla har en subjektiv uppfattning om sin egen förmåga är ganska självklart. Det är viktigt att lära sig reflektera kring "sitt språk" på en metanivå för att kunna förklara och förstå de svårare texter som kräver en större kontroll över sin egen läsning och en medveten bearbetning. Svaga läsare har ofta inte utvecklat denna metakognition utan läser passivt och ser därför inte sina egna fel (Høien & Lundberg 1990:45f).

Kan man hantera denna nya nivå av språket är det lättare att sätta namn på och förklara vad som inte följer normerna och varför det inte gör det. Många med läs- och skrivsvårigheter kommer inte så långt utan försöker fly undan det skrivna ordet istället för att kämpa med att sätta sig in i denna för dem ibland helt och ibland delvis obegripliga värld. Många obehagliga minnen och känslor kan vara förknippade med just läsning och skrivning och detta kan blockera dem senare i livet.

4.1 Allmän syn baserad på granskad litteratur

Efter att ha granskat flera rapportböcker som behandlar elevers syn på sin skolgång har vi valt ut två som vi tittat närmre på. De är båda sammanställningar av flera olika personers erfarenheter av läs- och skrivsvårigheter. Den första boken, *Det var ju inte dum jag var* (1996), är skriven av Staffan Ekegren med hjälp av Statens kulturråd. Ekegren har intervjuat 13 personer i åldrarna 20-48 år angående deras förhållande till läsning och skrivning. Genomgående berättas det om hur dessa i skolan blev förnedrade av såväl klasskamrater som lärare. Nedan följer två korta utdrag från boken där två personer, som idag är 56 år respektive 50 år, berättar om sina upplevelser från sin skoltid. Vi vill också påpeka att skolan på den tiden hade en annan syn på lärande. "Värst i skolan var högläsning. Klumpen växte i halsen vartefter det närmade sig i bänk raderna, men värre än att läsa högt och höra dom andra sucka och stöna, värre var att bli överhoppad. Varenda gång. Oss dumskallar samlade dom i hjälpklass sen. Men hjälp fick jag inte, disciplin var viktigare än att lära sig läsa." (s.24) "[...] han brukade ställa upp mig där på

podiet brevid honom: ett efter ett skrev han upp mina ord på tavlan så som jag hade skrivit dom fel, och läste samtidigt, läste så dom dånade av skratt: lika roligt var det när jag måste försöka skriva orden rätt, jag som hade fått mest rött av alla i boken.” (s. 15f)

Den andra boken heter *Vi gick i läsklass* och är skriven av Maria Cedergårdh. Hon är en gammal erfaren lärare som till stor del undervisat läsklasser där elever som misslyckats med sin läsinlärning slutligen hamnat. Eleverna som intervjuats i hennes bok menar att de haft tur som hamnat i läsklass eftersom ”[v]anliga lärare trodde ju för det mesta, att man inte kunde stava rätt pga bristande intelligens. Den hjälpen man fick och det självförtroende, som byggdes upp var nog till stor hjälp i den fortsatta skolgången.”

Genomgående för denna bok är de positiva reaktionerna på att få komma till en liten grupp med lugnare studiemiljö där alla satt i samma båt och hade sina egna svårigheter. ”I läsklassen var det ingen, som skrattade åt en eller gjorde narr av en, när man rodnade. Vi var ju inte såna mot varandra.” (s. 95) Självsäkerheten ökade enormt hos dessa elever som tyckte att det blivit roligt att gå till skolan.

4.2 Intervjuer med två före detta elever

De två före detta elever med läs- och skrivsvårigheter vi har intervjuat är båda i 20-års åldern. Kvinnan hade redan som liten svårigheter med att läsa och stava men det upptäcktes inte förrän hon var 15 år efter ett skolbyte. Hjälpsatserna har kommit från olika håll och varit av varierande kvalité men de har gjort att hon idag är högskolestuderande. Det viktigaste stödet har för henne varit föräldrarnas engagemang. Mannen har en lindrig form av läs- och skrivsvårigheter och detta gjorde att han under sin skoltid fått viss hjälp, men denna missriktades då det aldrig utretts varför han hade svårigheter. Senare har han själv tagit del av information i ämnet och känt igen sig på flera punkter. Idag har han startat eget företag och klarar sig bra då han lärt sig att kompensera vissa av de brister han haft.

Hur upptäcktes läs- och skrivsvårigheterna?

Kvinnan märkte tidigt att hon hamnade efter sina klasskamrater i skolan men visste inte varför och det gjorde inte läraren heller. Det var först efter ett skolbyte vid 15 års ålder då en av hennes nya lärare lade märke till svårigheterna och erbjöd henne att komma till en *ordverkstad* där hon kunde få hjälp i svenska och engelska. Tidpunkten då hon berättar att hon slutligen blir ”upptäckt” och får stöd stämmer väl överens med när debatten kring läs- och skrivsvårigheter på nytt tog fart i Sverige i mitten av 90-talet.

Kvinnan fick tid hos specialpedagogen på skolan för att göra ett par snabba tester angående läshastigheten och dessa visade att hon hade svårigheter inom läsning och skrivning. Testerna hos specialpedagogen visade att hon behövde dubbelt så långt tid på sig att läsa jämfört med sina klasskamrater medan begåvningsstesterna visade att hon låg högt på skalan. Hon betonar betydelsen av att tidigt få veta varför man inte är som alla andra när man har dessa svårigheter och att det hjälper en att förstå sig själv bättre när man kan sätta ett ord som dyslexi på det. ”Bitarna föll på plats och jag förstod varför jag kunde känna mig frustrerad ibland för att jag förstod men inte kunde uttrycka i skrift.”

Trots att mannen inte hade så grava svårigheter med läsning och skrivning uppmärksammade läraren redan på mellanstadiet att något var fel. Han fick då gå ett par timmar i veckan till en specialpedagog som tyckte att problemet var att han var lat och inte någonting annat. På de vanliga lektionerna blev han snabbt trött när de skulle läsa men det läraren sa kom han lätt ihåg. Senare bytte han skola och hjälpen han fått hos specialpedagogen upphörde då man ansåg att han inte längre var i behov av hjälp. Att problemen med läsningen och stavningen berodde på läs- och skrivsvårigheter fick han först reda på vid 20 års ålder då han själv av en händelse kom över ett arbete kring ämnet och då kände igen sig på flera punkter.

Både kvinnan och mannen menar att när de äntligen förstod och till viss del fick den hjälp de behövde var de redan i slutet av sin skolgång och att de hade kunnat få stöd mycket tidigare om lärarna haft kunskap om elever med läs- och skrivsvårigheter. De hade då kunnat upptäckas på ett tidigare stadium. Kvinnan tyckte att under sin högstadietid

kändes inte lärarnas attityd till det extra stödet särskilt positiv. Det verkade på dem som att de blivit påtvingade att hjälpa henne och att de inte tyckte att det ingick i deras jobb. Detta visade de tydligt inför henne. Ofta var stödet inte heller individuellt anpassat.

Vilken hjälp fanns att tillgå?

Mannen berättar att han efter ett tag på högstadiet fick söka upp något som kallades för *Hemvisten* för att få hjälp med att klara läxorna. Denna extrahjälp var frivillig och de samarbetade med skolan. Någon hjälp på de ordinarie lektionerna fick han inte. Datorer var inte så vanligt och därför var skrivning i allmänhet ett problem.

När kvinnan började på gymnasiet hade hon enligt lag rätt att få cirka 10 procent mer tid på sig vid provskrivning och dessutom gick hon till en *ordverkstad* som var frivillig. I ordverkstaden som var förlagd på skoltid kunde hon få hjälp med läxorna. Den förlängda provtiden kändes som alltför kort och fastän lärarna visste om hennes problem var hon ofta tvungen att be dem ge henne den extra tid hon hade rätt till. Flera gånger fick hon gå runt på skolan för att leta efter en ledig lokal för att kunna skriva klart provet. ”Den enda läraren som var engagerad och kunnig var läraren i ordverkstan, vilket medförde att hennes roll blev väldigt viktig för mig och alla andra dyslektiker/elever med läs- och skrivsvårigheter.” Också här finns det paralleller till hur de som gick i läsklass uppfattade stämningen. I en grupp med kunniga lärare och med andra elever i samma situation som en själv kunde de uppleva en tryggare miljö.

Hjälpmedel för att underlätta läsningen var inte så lättillgängliga. Ett alternativ var att hon fick gå till tal/punktbiblioteket som finns i Malmö, men där fanns inga garantier för att böckerna fanns inlästa och var de inlästa så kunde det ta tid innan hon fick dem. Det andra alternativet var att lärarna på skolan hjälpte henne hitta andra lättare upplagor av läroböckerna. Ofta var lärarna inte insatta i andra läromedel vilket gjorde att det blev dubbelt så mycket läsning för henne utan någon garanti för att den andra boken skulle vara bättre.

Enligt kvinnan hade inte skolan någon fungerande strategi kring hur man arbetade med elever som hade svårigheter med läsning och skrivning och hon kände att hjälpinsatserna blev sporadiska då de flesta lärarna inte ville ta tag i problemen. Hon uppfattade inte att det pratades mycket om läs- och skrivsvårigheter så hon bestämde sig för att skriva sitt specialarbete om dyslexi och berättade att hennes ”lärare tyckte att det verkligen behövdes få ut mer info om det på skolan så hon kopierade upp detta arbete till alla lärare på skolan”. Den största hjälpen har hon fått av sin mamma som engagerat sig och pratat med lärare, rektorer, logopedier och psykologer.

Vad kunde ha gjorts bättre?

Mannen tyckte att lärarna drog fel slutsats om skälen till att han hamnade efter sina klasskamrater. Hade de haft mer kunskaper kring hans svårigheter kunde han fått hjälp i skolan att arbeta kompensatoriskt istället för att skylla det på socioemotionella. Socialt påverkades han på så vis att var han sämre i skolan fick han hitta på ett annat sätt att bli uppmärksam av sina kamrater och skolarbetet blev lidande. Om han hade fått möjligheten till stöd tror han att han skulle ha blivit bättre på läsning och skrivning och lärt sig kompensera sina brister genom olika tekniker. Idag är datorn till stor hjälp vad det gäller rättstavning och han har lärt sig se vad som är rätt och fel men fortfarande kan det bli problem då han skriver för hand.

För kvinnan kändes det som att lärarna kunnat göra mer för henne men att engagemanget och förståelsen saknades. Det kan ha berott på att man som ung inte alltid tas på allvar då man påpekar att man inte hänger med. Hon menar också att läraren borde vara mer flexibel i sin undervisning och inte ha samma regler för alla oavsett förutsättningar. Eftersom skolan är en stor del av elevens sociala nätverk ville hon helst inte utmärka sig genom att be om hjälp då detta lätt kunde bli situationer som ledde till mobbing. Kommentarer som att hon var ”dum i huvudet” eller att hon skulle ”skaffa glasögon i stället” var inte ovanligt medan läraren hävdade att det inte fanns tid att hjälpa henne mer. ”Om man som jag då inte ens vet om att man var dyslektisk kunde ens självförtroende påverkas som i sin tur påverkar hur och hur ofta man vågar ta kontakt med andra människor. [...] så folk fick en fel bild av mig som person, som annars är en framåt och

öppen människa”. Detta stämmer med de vittnesmål som finns i den första av de två ovan nämnda böckerna.

Nu när man läser på högskola är det mer organiserat och även mer accepterat att be om hjälp både bland lärare och andra elever. [...] Nu hör det till vanligheterna att jag lånar talböcker på löpande band, och har rätt till att i stället anställa någon i klassen till anteckningshjälp, vilket naturligtvis skapar mera förståelse i klassen, eftersom dom då inte längre ser det som att jag är lat eller utnyttjar dom och deras anteckningar.

Ju äldre hon blivit ju mer accepterade har också hennes svårigheter blivit av omgivningen. Mycket för att hon själv lärt sig vilka rättigheter hon har och vad det är hon behöver hjälp med.

5. HUR MAN ARBETAR PÅ TVÅ MALMÖSKOLOR

5.1 Presentation av skolorna A och B

Skola A ligger i utkanten av sydvästra Malmö och är en nybyggd skola. Planritningen är utformat så att eleverna ska känna sig hemma genom att ha avgränsade utrymmen i samband med sitt hemklassrum och skåp. Där finns cirka 525 elever i skolår 6-9 fördelade på 24 klasser med 20-23 elever i varje. Totalt finns där fem speciallärartjänster vilket är många med tanke på elevantalet. Däremot är lärartätheten i övrigt låg jämfört med andra skolor. Skolan är belägen i ett område som till största del består av villor och grönområden omgivet av strandängar och åkrar. I skolbyggnaden finns även stadsdelsbiblioteket som är ett kombinerat skolbibliotek. Man vill på skolan skapa samverkan med det omgivande lokalsamhället för att visa att skolan inte är en skyddad värld. Viss statistisk fakta är hämtad från Malmö stads hemsida.

Den andra skolan som vi har valt att döpa till skola B, ligger i ett höghusområde mitt i Malmö där majoriteten av husen består av hyreslägenheter av lägre standard och majoriteten av familjerna är fattiga och på grund av detta trångbodda. Skolan är cirka 50 år och har till vissa delar renoverats för cirka ett år sedan, men den är fortfarande inte klar och den fysiska miljön ger ett mörkt och slitet intryck då man stiger in i entrén. Datasalar saknas då dessa inte återställts efter ombyggnaden. Cirka 80 % av eleverna har annan kulturell bakgrund än den svenska och många av eleverna har nyligen anlänt till Sverige vilket medför att de inte kan någon eller mycket lite svenska och i vissa fall inte vårt alfabet heller. Skolan har ännu inte anpassat verksamheten efter det elevunderlag som råder, då det varit stora förändringar de senaste åren med in- och utflyttning från upptagningsområdet. För tio år sedan bestod elevunderlaget av 80 % svenska elever och 20 % elever med annan kulturell bakgrund än svensk. Resursnedskärningarna på 90-talet drabbade skolan hårt och detta kommer att märkas senare under intervjuerna. Fritidsgård för eleverna att vistas i på fritiden har funnits men på grund av resursneddragningar har denna lagts ner.

5.2 Intervjuer med lärarna

Lärarnas bakgrund och tankarna bakom de modeller som används på skolorna är av skilda arter. På skola A intervjuade vi två specialpedagoger vid 6-9, som har lång erfarenhet inom skolans värld. Den ena har under 30 år verkat som just specialpedagog med erfarenheter från komvux och har sedan arbetat sig ner till 6-9. Den andra har 25 år på nacken inom skolan, varav 10 år som specialpedagog och har en bakgrund som lågstadielärare och därmed en gedigen erfarenhet inom läs- och skrivinlärning. De har tidigare arbetat ihop och fick då de började på denna skola fria händer att utarbeta en egen modell för specialundervisningen på skolan.

I modellen utgår man från elevens perspektiv och att struktur och tid är det viktigaste. Man har utarbetat ett formulär ur ett 1-16 perspektiv som följer eleven genom skolans gång. All undervisning är frivillig men efter ett informationsmöte tillsammans med elev och föräldrar skriver de på ett trepartskontrakt som binder eleverna att följa specialpedagogernas regler om ett arbetsklimat i lugn och ro och detta förnyas varje år. Eleven måste ha accepterat sina problem för att kunna bli hjälpt och de flesta av eleverna stannar hela sin resterande skoltid då dessa svårigheter inte är något som försvinner. Attityden till specialhjälp, miljön och placeringen på schemat är av betydelse för att nå fram till eleverna.

På skola B intervjuade vi en svensklärare som hade en klass 6 och en specialpedagog som numera var schemalagd och därför inte hade möjlighet att hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter mer än på sin lediga tid. Båda lärarna har lång erfarenhet inom skolans värld samt jobbat på denna skola i flera år. Många elever är nyanlända till Sverige och får begränsat med tid i förberedelseklassen (2-3 terminer) innan de kommer ut i de vanliga klasserna. Detta gör det svårt för lärarna att avgöra vilka elever som har läs- och skrivsvårigheter och vilka som lider av språkliga brister. Fram tills nyligen fanns inte någon tydlig utarbetad modell de gemensamt gick efter. För cirka 10 år sedan fanns det fem specialpedagoger på högstadiet men då resursnerdragningarna drabbade skolan hårt

finns det nu bara en kvar och denna numera ordinarie lärare. Tidigare fanns även läxhjälp två eftermiddagar i veckan men även denna drogs in.

Eleverna med läs- och skrivsvårigheter upptäckts oftast tidigt på skola A och vid en överlämningskonferens vid år 6 får lärarna ta del av elevmappar innehållande varje elevs prestationer. Vid anmälan av elev som misstänks ha svårigheter görs alltid en utredning och de testas noga. De elever som lider av läs- och skrivsvårigheter får sedan vid tre tillfällen i veckan istället för sitt språkval gå till specialpedagogerna. De arbetar i fyraveckorsperioder både med svenska och engelska. Under varje period görs diagnoser som visar deras framsteg. Maximalt 10 elever finns i varje grupp och då är minst två lärare närvarande för att kunna ge dem den hjälp som krävs. I specialundervisningen använder man sig inte av några läxor utan eleverna får all hjälp på skolan. De erbjuds även att skriva alla sina prov hos specialpedagogerna som då ger dem hjälp med läsförståelsen. Några av dessa elever får ytterligare 30 minuter i veckan då de själva bestämmer innehållet.

Modellen som anammats på skola B har de fått från en annan skola i Malmö. Den går ut på att alla resurser ska sättas in på de lägre åren så att eleverna med läs- och skrivsvårigheter har möjlighet att upptäckas tidigt. Då den skola som var förebild inte har högstadium saknas planer för hur arbetet ska fortsätta under de senare åren på skola B. Även elevunderlagen skiljer sig stort mellan skolorna och gör att testerna ibland inte kan appliceras. I år 7 görs vissa tester i läsförståelse och läshastighet och därefter placeras eleverna in på Steinineskalan¹. Dessa ger ett inte helt rättvist resultat då de bygger på associationer som invandrareleverna i många fall saknar. Alla elever på skolan får varje vecka två timmar extrahjälp vardera i svenska/SO och matte/NO för att de ska få en chans att förbättra betygen i de ämnen de är svaga i.

---

¹ Skala där eleverna placeras in efter att ha gjort tester i läsförståelse och läshastighet. Den sträcker sig från 1-9 där eleverna som hamnar på 1 har lägst resultat på testerna och 9 högst.

LUS-projektet² är nystartat på skola B. Alla lärarna har fått genomgå en utbildning och de vi talade med ser fram emot att ha ytterligare en metod att upptäcka de elever som har svårigheter. Meningarna är delade bland lärarna om LUS verkligen är så bra som det först kan tyckas. Specialpedagogerna på skola A menar att strukturen i schemat är dålig. Att exempelvis den tekniska läsningen saknas helt och hållet är inte bra då denna också är viktig för läsutvecklingen. De anser inte att man gjort rätt då det på politisk nivå bestämts att Malmö skolor ska använda sig av detta läsutvecklingsschema.

De vanliga lärarna på skola A har möjlighet att vid tre tillfällen i veckan boka tid hos specialpedagogerna för enskild handledning. Det kan exempelvis gälla betygsättning i år 9 eller tips på hur de ska anpassa undervisningen till vissa elever. Lärarna har också möjlighet att låna material till klassen hos specialpedagogerna. Det kan vara skönlitterära böcker inlästa på band, NO-böcker på CD eller lättlästa fack- och skönlitterära böcker. Utöver detta har eleverna tillgång till ett program som heter "Stava rätt" men det är avancerat och på de vanliga språkvalstimmarna hos specialpedagogerna använder de sig av LEXIA³. Till skillnad från skola A har skola B:s elever för tillfället inte tillgång till datorer då ombyggnaden ännu inte är helt klar. På skolan har de också några ljudband med inlästa böcker men de används mycket sparsamt. De elever som har läs- och skrivsvårigheter får också möjlighet att få hjälp vid provskrivning till exempel genom att få frågorna upplästa för sig eller ord förklarade.

Resultatet av arbetet på skolorna är olika och det varierar ibland vad som vägs in i ett betyg. Lärarna på skola A vill gärna väga in elevernas intresse och engagemang för att höja dem till betyget Godkänd medan specialpedagogerna menar att man bara ska gå efter de faktiska kunskaperna och ta hänsyn till läs- och skrivsvårigheter. På skola A finns problemet att många elever kommer från familjer som saknar studievana men på grund av ekonomiskt välstånd anser att deras barn automatiskt ska ha bra betyg även om de inte når upp till målen. Andelen elever som går ut med Icke Godkänd som betyg i något av kärnämnen är liten.

---

² LUS står för Läsutvecklingsschema och har 19 punkter som avser olika steg i en elevs läsutveckling. Lärarna prickar in eleverna på ett individuellt schema efterhand som de når nya nivåer i sin läsutveckling.

³ LEXIA är ett träningsprogram på dator som är till för de elever som behöver öva på sin skrivning.

På skola B råder andra förutsättningar på grund av bland annat språksvårigheterna. 35 % av eleverna får Icke Godkänd som betyg i ett eller flera av kärnämnen. Till skillnad från skola A verkar lärarna här strängare med betygen och det kan vara en anledning till att gapet är så pass stort. För att ge eleverna en chans att ändå bli behöriga att söka in till gymnasiet håller skolan sommarkurser som är uppskattade av föräldrar och elever. Även före detta elever kommer tillbaka till skolan då de börjat gymnasiet och insett att de behöver mer hjälp i något av ämnena.

6. DISKUSSION OCH ANALYS

Definitionerna på vad läs- och skrivsvårigheter är skiftar och orsakerna bakom svårigheterna kan vara varierande. Detta tror vi är en bidragande orsak till att lärare inte alltid är så insatta i vad det innebär att ha dessa svårigheter. Trots detta är det viktigt att som lärare att ta sig tid att sätta sig in i varför det kan ha blivit så och att vara medveten om att svårigheterna inte är kopplade till intelligensen hos eleverna. Skalan är stor och eleven kan ha allt från små svårigheter som är nästan omöjliga att upptäcka till att uppfylla kriterierna som dyslektiker. I vårt arbete har vi fokuserat på de elever som har läs- och skrivsvårigheter som den primära faktorn och inte som ett resultat av exempelvis DAMP eller någon annan sjukdom. Detta gör att det faktiska antalet elever som behöver hjälp på grund av läs- och skrivsvårigheter är fler än de vi beskrivit i vår undersökning.

Det finns en viss tröghet i systemet. När forskningen tog fart igen i början av 90-talet saknades resurser på skolorna att följa med. Trots möjligheter till fortsatt utveckling gjorde neddragningarna detta omöjligt. På grund av avregleringen i mitten av 80-talet började Sveriges ekonomi bli instabil. Inflationen och arbetslösheten rasade i höjden medan resten av världens ekonomi låg still. Olika ekonomiska åtgärder vidtogs men stabiliteten lät vänta på sig. Som en följd blev det i början av 90-talet stora neddragningar inom den offentliga sektorn och skolan drabbades hårt. Idag uppmärksammas läs- och skrivsvårigheter på skolorna igen men bristen på resurser sätter hinder för vad som går att göra i realiteten. Vi anser att dessa problem bör uppmärksammas mer då bristen på resurser drabbar alla elever och har gjort att lärartätheten överlag minskat.

Författarna till den litteratur vi granskat har som gemensam nämnare att de vill öka kompetensen hos lärare samt överbygga det gap som idag finns mellan forskning, skola och lärarutbildningar på ett lättillgängligt sätt. Avsaknaden av forskning som rådde under 70- och 80-talet gjorde att de lärare men även specialpedagoger som utbildades under denna period är mindre bevandrade kring vad läs- och skrivsvårigheter innebär och hur de ska kunna hjälpa eleverna på rätt sätt. Än idag saknas det kurser som är lättillgängliga för oss på lärarutbildningen trots att debatten börjat på nytt. Vi håller med om att det gap

som finns behöver överbyggas och att det delvis kan göras genom mer lättillgänglig litteratur. Frågan blir då hur denna ska nå ut bland lärarna på skolorna.

Vi kom fram till att det finns flera olika aspekter man bör ta hänsyn till då man arbetar med elever som behöver extra stöd. Miljön som de läs- och skrivsvaga eleverna vistas i är av stor betydelse. Såväl före detta elever som lärare och forskare vittnar om att en stimulerande miljö minskar risken för att utveckla svårare läs- och skrivsvårigheter. Specialpedagoger hävdar också att lokaler, schemaläggning och materiel bör vara noga genomtänkta. En positiv attityd är också viktig, liksom hänsyn, då läs- och skrivsvårigheter inte går att arbeta bort. Dock går problemen att lindra. Därför ska hänsyn tas vid betygsättning och eleven har genom olika bestämmelser rätt till stöd i skolan. Vi har uppmärksammat att vissa på skolorna inte är insatta i vilka regler som gäller och eleverna vet i många fall inte själva vilka rättigheter de har.

Åtgärdsprogram ska alltid upprättas då läraren misstänker att en elev inte kan nå upp till målen för betyget Godkänd. Likaså är det viktigt att utvärdera arbetet och kunna vara flexibel i undervisningen speciellt som dagens undervisning ska vara individuellt anpassad. Precis som det finns olika typer av svårigheter måste man arbeta med dem på olika sätt och med olika medel. De olika bestämmelser vi studerat ger starkt stöd åt att hjälpa alla elever som lider av läs- och skrivsvårigheter oavsett grad.

Kompensatoriska hjälpmedel är till stor hjälp för dessa elever. Idag är datorn ett vanligt hjälpinstrument som inte bara kan hjälpa eleverna med rättstavning utan även till mycket annat. Alternativ till datorn kan vara läromedel på CD, skönlitteratur inläst på band eller lätläst litteratur. Lärarna bör vara pålästa om vilka läromedel som är lämpliga så att dessa inte får motsatt effekt och istället försvårar för eleven. Detta såg vi exempel på då vi intervjuade en av de före detta eleverna med läs- och skrivsvårigheter.

Vi menar också att eleverna måste bli medvetna om sitt språk och kunna sätta namn på vad det är de lider av. I våra intervjuer och i rapportböckerna framgår det tydligt att det annars lätt kan leda till frustration då eleverna inte vet varför de inte kan uttrycka sin

kunskap skriftligt. Resultatet kan då bli sämre utan rätt hjälp. Förståelsen på skolan bland lärare och elever är viktig så att man inte utsätter eleven för onödigt socialt lidande i klassen då skolans värld är elevens sociala nätverk. Elever har vittnat om mobbing då de skiljt sig från mängden i klassen exempelvis genom att be om mer hjälp, få något kopierat eller sitta på en viss plats i klassrummet. Som elev är man ung och vi anser att man då oftast inte har så stor kunskap om övergripande teorier och hur lagar fungerar vilket gör att man inte är medveten om sina rättigheter.

Det är av stor vikt att upptäcka eleven tidigt så att den inte utvecklar en djupare svårighet både socialt och inom sina läs- och/eller skrivsvårigheter. Tydlig struktur och mer tid är till stor hjälp för den som exempelvis läser långsamt eller har svårt att ta ut nyckelord ur en text. Den individuella undervisning som ska bedrivas i dagens skola gör det möjligt att vara flexibel som lärare och kunna ta in olika läromedel beroende på elevernas behov. En anledning till att undervisningen inte alltid är helt individualiserad kan vara tidsbrist.

Att ha en tydlig gemensam strategi på skolorna ger bättre resultat. Det är också viktigt att det finns kompetens inom detta område hos alla lärare då alla ämnen i skolan till större eller mindre del handlar om skrivning och framförallt läsning. Likaså är LUS inte något som bara ska falla på svensklärarens lott. Att modellerna varierar från skola till skola beror på kommunaliseringen vilket gjort att var skola utarbetar den modell de anser passar bäst. Beroende på skolans behov sätter de på skolan själva in resurser där de anser att det behövs mest. Exempelvis satsar man, på skola B, mer på Svenska 2 då detta är ett stort problem för eleverna.

Vi har sett exempel på att det är av stor vikt att lärarna får vara med och påverka modellen eller strategin som används på skolan. De måste få utarbeta en modell som är anpassad efter de elever som går på skolan. Ingen modell är universell och därför går det inte att ta över en skolas modell utan att modifiera den så att den passar en annan.

Läs- och skrivsvårigheter finns bland alla barn och vuxna oavsett intelligens, kultur eller samhällsklass. Dock kan det märkas mer bland dem som presterar väl i andra anseenden.

Vid våra besök på de två Malmöskolorna har vi sett hur olika man kan arbeta med läs- och skrivsvårigheter beroende på miljö, elevunderlag och resurser. På skola A finns det färre elever som har Svenska 2 vilket antagligen är anledningen till att det fanns mer resurser till specialpedagoger där.

Överlag finner vi att det idag är en positivare bild av extrahjälp i skolorna jämfört med de skildringar de före detta eleverna gett. Många elever uppskattar mer öppet den hjälp de får och det är mer accepterat då fler personer vet vad läs- och skrivsvårigheter handlar om idag. Dock måste både lärare, elever och föräldrar ibland fortfarande kämpa för elevens rättigheter. Kvinnan vi intervjuade berättar också att på högskolan där hon idag läser är det mer accepterat i klassen att hon ber om hjälp. Det har blivit lättare för henne låna talböcker och hon har även fått anställa en person som hjälper henne föra anteckningar på lektionerna. Detta gör att det känns bättre för henne då hon inte längre känner att hon utnyttjar klasskamraternas anteckningar. Till viss del anser hon att anledningen till att det blivit lättare för henne att prata om det i skolan beror på att hon vet sina rättigheter och vågar kräva dem. Självförtroendet har också ökat då andra förstår vad det handlar om att ha dessa svårigheter. Idag uppfattar vi att skolorna är mer uppdaterade med vilka bestämmelser som gäller och det kan man se på hur de förhåller sig till dessa genom de modeller vi mött på skolorna.

Vi hoppas att vi i framtiden får se färre exempel på elever som har misstolkats som lata eller dumma likt det vi berättade om i inledningen och att hjälpen ute på skolorna inte missriktas på grund av bristande kompetens. Sist vill vi avrunda med dessa tänkvärda ord ur Lundgren & Ohlis bok *Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs- och skrivsvårigheter*:

Låt inte dessa elevers lässvårigheter, eller oförmåga att formulera sig i skrift, bli avgörande för din bedömning av deras kunskaper. Ta reda på vad de verkligen kan och låt dem visa det för dig och för klasskamraterna. Skapa som den sanna pedagog du är förutsättningarna för att kunna "sätta eleverna i rörelse" och lyfta dem. Ge dem möjlighet att bli de hela individer de har rätt att bli (1995:18).

7. REFERENSER

- Cedergårdh, Maria. (1979): *Vi gick i läsklass*. Suffolk, Great Britain: Maria Cedergårdh och Leif Stegeland Förlag AB
- Ekegren, Staffan. (1996): *Det var ju inte dum jag var? 13 dyslektiker begär Ordet*. Örebro: Stadstryck AB
- Gillberg, Christopher & Ödman, Maj. (1994): *Dyslexi vad är det?* Borås: Natur och Kultur
- Høien, Torleiv & Lundberg, Ingvar. (1990): *Läsning och lässvårigheter*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lundgren, Torbjörn & Ohlis, Karin. (1995): *Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm
- Madison, Sigrid & Judith, Johansson. (1998). *Dyslexi Vad är det? Vad kan vi göra?*. Helsingborg: Kommunlitteratur.
- Malmö stads hemsida. www.malmo.se Hämtat 17 november 2004
- Skolverket. *Grundskolans kursplaner och betygskriterier*. (2000) Stockholm
- Stadler, Ester. (1994): *Dyslexi – En introduktion*. Lund: Studentlitteratur
- Skolöverstyrelsen. *Läroplan för grundskolan*. (1980) Stockholm: Liber.
- Utbildningsdepartementet. *Läroplaner för det obligatoriska skolväsende förskoleklassen och fritidshemmet*. (Lpo94) (1994) Stockholm.

Övrigt/otryckt material

- Intervju med två specialpedagoger på skola A, 18 oktober 2004.
- Intervju med en svensklärare och en specialpedagog på skola B, 15 november 2004.
- Intervju med kvinna 22 år med läs- och skrivsvårigheter, 30 oktober 2004.
- Intervju med man 27 år med läs- och skrivsvårigheter, 31 oktober 2004.

8. BILAGOR

8.1 Intervjufrågor till de före detta eleverna

1. Vilken typ av läs- och/eller skrivsvårighet har du? Ge exempel.
2. Hur gammal var du när detta upptäcktes?
3. Vem var det som upptäckte svårigheterna?
4. Fick du göra någon test på skolan för att specificera vilka svårigheter som fanns? Vad var det för test? Beskriv.
5. Vad blev resultatet av testerna?
6. Tycker du att de stämmer med din upplevelse av svårigheterna?
7. Följdes detta sen upp genom att arbeta kring att kompensera och förebygga för att göra skolarbetet lättare?
8. Fick du hjälp av specialpedagog? Hur ofta i så fall? Regelbundet?
9. Fick du vara med och bestämma innehållet på de undervisningstimmarna?
10. Fanns där tillgång till olika kompensatoriska hjälpmedel på skolan? Till exempel böcker med enklare text, tillgång till datorer ev. med speciella program, läroböcker och skönlitteratur på ljudband/CD mm.
11. Uppfattade du att skolan hade en gemensam strategi/modell de arbetade efter eller var stödinsatserna sporadiska?
12. Var synen på skolan positiv om man ser till stödinsatserna och de elever på skolan som hade svårigheter i läsning och/eller skrivning?
13. Tog lärarna hänsyn till läs- och skrivsvårigheter vid betygsättningen?
14. Vad gjorde svenskläraren för att underlätta för dig på lektioner (och annars)? (exempelvis kopierade så att du slapp anteckna, tillgång till dator med rättstavning oftare än övriga i klassen, skrev inte med vissa färger på tavlan, fick själv välja placering i klassrummet, fick längre tid med vissa uppgifter eller på prov, gav tips på hur du kunde göras för att underlätta t ex läsning och informationssökning i faktatexter mm.)
15. Uppfattar du att du fick det stöd i skolan som du var berättigad till?

16. Tycker du att du blev väl bemött/tagen på allvar eller hade du velat bli bemött på något annat sätt? Hur i så fall?

17. Påverkade läs - och/eller skrivsvårigheterna dig socialt också? Hur i så fall?

18. Var föräldrarna inblandade/gav stöd i fråga om undervisning/läxläsning eller ville skolan hantera detta själv?

19. Gav det stöd du fick resultat som gör att du känner att du klarar dig bättre om man ser till läsning och skrivning idag jämfört om du inte fått något stöd alls i skolan?

20. Vad tycker du att skolan missade att hjälpa dig med?

21. Övriga saker du vill tillägga?

8.2 Intervjufrågor till lärarna

Frågorna vi ställde vid intervjuerna var:

- Hur man arbetar för dessa elever på skolan?
- Hur och när brukar det upptäckas? Hur stor är betydelsen av en tidig upptäckt? Hur går man vidare och vad sätter man in för stöd åt dessa elever (speciellt tillvägagångssätt för skolan - en modell enligt lokal arbetsplan)?
- Till hur stor del är föräldrarna inblandade i processen? Finns det åtgärder som eleven kan arbeta med på sin fritid?
- Finns det tillgång till kompensatoriska hjälpmedel för dessa elever i skolan som exempelvis egen dator, ljudband, anpassade läromedel etc.?
- Hur stor del i arbetet har svenskläraren?
- Vad bör man som svensklärare (och andra lärare!) tänka speciellt på när man har en elev med den här typen av svårigheter i klassen?
- Viken attityd brukar elever och lärare ha till detta speciella stöd som sätts in?
- Resultatet (tas hänsyn vid betygsättning)?
- Sociala problem på grund av svårigheterna?
- Hur ser ni på LUS?